
„Liankialis” oraz „Litwiak”. Zarys antroponimii na podstawie inskrypcji nagrobnych na południowych krańcach Wileńszczyzny i Lubelszczyzny

IRENA KULIK

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4106-9402>

„Liankialis” ir „Litwiak”. Antroponimijos apybraiža, remiantis antkapių užrašais Vilniaus ir Liublino kraštų pietiniame paribyje

Santrauka. Straipsnyje pateikiama antroponimijos apybraiža, remiantis antkapių užrašų medžiaga iš dviejų parapijos kapinių, esančių maždaug 700 km atstumu viena nuo kitos. Vienos iš jų yra prie Parudaminio kaimo, esančio 20 km į pietus nuo Vilniaus (Vilniaus krašte). Kitos – Liublino vaivadijos pietuose, Biłgorajo apskrityje, prie Józefowo miesto. Pradiniu pagrindu pristatant pavardes pasirinktos etnoniminės formos ir išskirtos priesagos, rodančios pavardžių su galūnėmis *-icz*, *-owicz*, *-ewicz* populiarumą. Vilniaus krašte dažniausiai šaknis kilusi iš vardo, o Liublino krašte aiškiai išsiskyrė pirminės formos, kilusios iš bendrinių daiktavardžių, profesijų pavadinimų, ir antrinės patroniminės formos su priesaga *-k-*. Pavardės su galūnėmis *-icz*, *-owicz*, *-ewicz* – anksčiau prestižinės, aukštesnių sluoksnių, paplito tarp Vilniaus krašto valstiečių ir įgavo patroniminį pobūdį, kurį atsispindi pavardės su priesaga *-k* Liublino krašto pietuose. Straipsnyje taip pat pateikiamos etnoniminių pavardžių *Liankialis* Vilniaus krašte ir *Litwiak* Liublino krašte atsiradimo prielaidos.

Reikšminiai žodžiai: antroponimija, antkapių užrašai, Vilniaus kraštas, Liublino kraštas.

“Liankialis” and “Litwiak”. An outline of anthroponymy based on tombstone inscription in Southern Vilnius Region and Lublin Province

Summary. This article shows an outline of anthroponymy which I excerpted from the tombstone inscription from two parish cemeteries approximately 700 km apart from one another. The first one is located next to Parudomin (lit. Parudamins), situated 20 km south of Vilnius in Lithuania (currently Vilnius Region). The second one – in the Southern part of Lublin Province in Biłgoraj County next to Józefow. The ethnonyms and extracted suffix served as a starting base which showed the popularity of the names ending with

-icz, -owicz, -ewicz, usually with the roots derived from the given names in Vilnius Region, however in Lublin Province one can distinguish the following primal forms: appellatives, occupational and secondary patronymics, with the suffix -k. Names ending with -icz, -owicz, -ewicz – these forms were earlier recognized as prestigious forms, belonging to higher social spheres, which have spread among peasants in the south of Vilnius Region, taking patronymic character which are reflected in the names with the suffix -k in the South of Lublin Province. Also there is an evidence of formation of the ethnonyms: Liankialis in Vilnius Region and Litwiak in Lublin Province.

Keywords: anthroponymy, tombstone inscription, Vilnius Region, Lublin Province.

Wstęp

Antroponimia jako dział onomastyki zajmuje się nazwami osobowymi, czyli nazwami (imionami) własnymi ludzi, ich budową, genezą, związkami z dziejami kultury. W szczególności zajmuje się – nazwiskami, jak również przezwiskami, przydomkami i imionami; nazwami mieszkańców osad (wsi i miast), nazwami plemiennymi, nazwami narodowości; nazwami herbów i zawołaniami¹. Nazwiska „Liankialis” oraz „Litwiak” są formami odetnicznymi i w swej historyczno-kulturowej genezie ukrywają narodowości nosicieli. Pierwsze z nich odzwierciedla Polaka w otoczeniu osób litewskojęzycznych na Wileńszczyźnie, którego określono w postaci formy zdrobniejszej lub ekspresywnie nacechowanej, gdyż lit. *lenkēlis* znaczy *Polaczek*, natomiast *Litwiak*² jak *warszawiak* może być gwarową, hipokorystyczną czy patronimiczną formą współczesnego odpowiednika *Litwin*. Nazwisko ujawniło się na południu Lubelszczyzny.

Obie formy zostały zaobserwowane w *inskrypcjach nagrobnych*³ czyli napisach nagrobkowych na odległych od siebie około 700 km cmentarzach. Pierw-

1 *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, pod red. S. Urbańczyka, Wrocław 1994, s. 20–21.

2 Opracowanie K. Rymut, *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. V, Kraków 1993, s. 619 podaje, że na terenie RP na początku lat 90. XX wieku notowano 90 osób o nazwisku *Litwiak*, natomiast niezmiękczonego wariant nazwiska *Litwak* nosiło – 49.

3 A. Dudek-Szumigaj, *Życie i śmierć w świetle inskrypcji nagrobnych nekropolii prawosławnych wschodniej Lubelszczyzny*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2016, t. XVI, pod red. L. Dacewicz, s. 385.

sza z nich – na chrześcijańskim cmentarzu parafialnym w Porudominie (lit. Parudaminys) na południowych krańcach obecnego rejonu wileńskiego, czyli współczesnej Wileńszczyzny, natomiast druga – na cmentarzu parafialnym w Józefowie na Środkowym Roztoczu na południu województwa lubelskiego.

Nazwy osobowe odzwierciedlają historię tych ziem, informują o przynależności narodowościowej oraz są „[...]ważnym źródłem badań nad antroponią...”⁴. Podjęcie tej problematyki wydało mi się ciekawym wyzwaniem również ze względu na stosunkowo niewielką liczbę publikacji na temat nazewnictwa osobowego w takim ujęciu. Z powodu dość obszernego materiału, ograniczyłam się jedynie do zarysu problematyki nazewniczej, z podstawą wyjściową od nazwisk odetnicznych.

Ze względu na to, że w inskrypcjach nagrobnych są zazwyczaj zawarte *elementy stałe*, do których należą nazwy osobowe oraz wiek zmarłego lub daty urodzin i zgonu, pod uwagę wzięłam imiona i nazwiska. Zestawiając te onimy zaobserwowane na Wileńszczyźnie z formami nazwotwórczymi na południu Lubelszczyzny, staram się ukazać podobieństwa i różnice między wybranymi cechami dialektu północno i południowo-kresowego oraz popularność nazewnictwa wśród ludności wiejskiej, która przeważnie spoczęła na obu cmentarzach.

1. Z historii cmentarzy i parafii w Józefowie na Roztoczu w Polsce oraz Porudomina (lit. Parudaminys) na Litwie

Józefów – jako dziesiąte, ostatnie miasto w Ordynacji Zamojskiej założony został na gruntach wsi Majdan Nepryski w 1725 roku i nazwany na cześć II imienia ordynata Tomasza Józefa Zamojskiego⁵ na północnych krańcach historycznej ziemi przemyskiej⁶. Obecnie jest ośrodkiem gminy Józefów, leży na wschodzie powiatu biłgorajskiego oraz na południu województwa lubelskiego. Od początku istnienia miejscowości obok siebie mieszkaly trzy nacje: w mniejszym stopniu – ruska, nieco większa – polska oraz z czasem najbardziej liczna – żydowska, którą zgładzono w czasie holokaustu w 1942 roku (obecnie w gminie mieszkają wyłącznie Polacy). W pobliskich wsiach

4 H. Karaś, *Uwagi o polskich inskrypcjach nagrobnych na Litwie*, [w:] *Nekropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego*, pod red. F. Czyżewskiego, A. Dudek-Szumigaj i L. Frolak, Lublin 2011, s. 95.

5 J. Buraczyński, *Roztocze. Dzieje osadnictwa*, Lublin 2008, s. 262; K. Rymut, *Nazwy miast Polski*, Wrocław 1987, s. 97.

6 W. Makarski, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej*, Lublin 1999.

ludność trudniła się przeważnie rolnictwem, natomiast Józefów posiadał charakter usługowo-handlowy.

Najwcześniej istniała parafia unicka w Majdanie Nepryskim, natomiast w 1717 roku utworzono w tejże miejscowości parafię łacińską, z chwilą założenia miasta przemianowaną na józefowską. Nowy kościół wzniesiono w późniejszym Józefowie w latach 1718–1721 z fundacji założyciela miasta. W 1723 roku parafia została powtórnie erygowana. Kolejną świątynię w stylu neobarokowym, aktualnie czynną, ufundował w 1886 roku kolejny ordynat Józef Zamoyski⁷. Tym razem był to kościół murowany z kamienia józefowskiego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP. Wokół kościoła założono cmentarz, który w I poł. XIX wieku przeniesiono poza miasto. Do dzisiaj mieści się przy drodze do Długiego Kąta, 300 m na północny-wschód od obecnego kościoła. Aktualnie posiada kształt połowy trapezu oraz zajmuje powierzchnię 2,28 h. Jest podzielony na kwatery, gdzie najstarszą stanowi północna część cmentarza, kryjąca również prochy powstańców styczniowych z poetą Mieczysławem Romanowskim na czele. Przy zachodniej granicy mieści się kwatery żołnierzy i partyzantów poległych w czasie II wojnie światowej. Groby w rzędach, kierowane różnorodnie. Na cmentarzu zachowało się około 100 kamiennych i żeliwnych nagrobków sprzed 1945 roku, w tym 8 z I poł. XIX w., 50 z II poł. XIX w., pozostałe z XX wieku. Niemal wszystkie najstarsze nagrobki pochodzą z józefowskich zakładów kamieniarskich i wykonane są z miejscowego surowca, jakim jest kamień wapienny⁸. Od II połowy XX wieku przeważają nagrobki z lastryko, natomiast od początku XXI wieku coraz bardziej zwiększa się ilość nagrobków z marmuru. Najczęściej występują grobowce rodzinne, natomiast niewiele jest grobów ziemnych. Nekropolia jest ogrodzona pełnym murem z miejscowego tegoż kamienia wapiennego⁹.

Parafia józefowska w okresie przedrozbiorowym należała do diecezji chełmskiej (dekanat zamojski). Została uposażona przez założyciela miasta, które po powstaniu styczniowym miało charakter osady do lat 80-tych XX wieku. Parafia zasięgiem obejmowała następujące miejscowości: Józefów, Długi Kąt, Górniki, Hamernia, Hucisko, Majdan Nepryski, Majdan Sopocki, Nowiny, Oseredek, Pardysówka, Stanisławów, Ulów oraz Potok i Senderki. Z biegiem czasu jej terytorium uległo redukcji, bo powstała nowa parafia w Majdanie Sopockim, a ponadto odłączono Ulów do parafii Łosiniec i Hucisko do parafii Krasnobród. Obecnie należy do Diecezji Zamojsko-Luba-

7 J. Niedźwiedz, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003, s. 205.

8 W. Ćwik, *Dzieje Józefowa*, Rzeszów 1992, s. 27.

9 D. Kawałko, *Cmentarze województwa zamojskiego*, Zamość 1994, s. 96.

czowskiej powstałej w 1992 roku oraz jest siedzibą dekanatu józefowskiego. W skład parafii wchodzi miejscowości: Borowina, Długi Kąt Osada, Długi Kąt Tartak, Długi Kąt, Górniki, Hamernia, Józefów, Majdan Nepryski, Potok-Senderki, Samsonówka, Siedliska, Stanisławów oraz Szopowe¹⁰. Wszystkie miejscowości wcześniej posiadały charakter wiejski.

Porudomino (lit. Parudaminys) – leży w rejonie wileńskim (lit. Vilniaus rajonas), gminie Mariampol (lit. Mariampolis), który jest ośrodkiem i liczy 1 050 mieszkańców. Z kolei Porudomino uchodzi za jedną z największych z 33 wsi i liczy około 450 mieszkańców. Ogółem w gminie mieszka około 4000 mieszkańców, z nich to 8,8% – Litwini, 54,2% – Polacy, 5,7% – Rosjanie, 31,3% – innej narodowości¹¹.

Według *Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*¹² – w II połowie XIX wieku Porudomino było miasteczkiem rządowym nad rzeczką Rudominą w powiecie wileńskim. Rozmieściło się w odległości 19 wiorst od Wilna. Mieszkało 75 osób wyznania prawosławnego, 100 katolików i 88 Żydów. [...] Był tu dawniej kościół katolicki filialny, parafii Rudomino. Miasteczko należało do włościan gminy międzyrzeckiej powiatu trockiego. W skład okręgu wiejskiego wchodziło: Porudomino oraz wsie: Halino, Negliniańce, Budojce, Czaukgile, Wielkopole, Stare i Nowe Taraszyszki, Przedtietczenka zamieszkała przeważnie przez staroobrzędowców i zaścianki Jedlino, Bękarty, Pobanowszczyzna oraz Zielenkowo, z których większość obecnie należy również do Parafii pw. Przemienienia Pańskiego w Porudominie. Jednocześnie do parafii należy gminna miejscowość Mariampol ze znaczną grupą ludności litewskiej, Prudziszki, Wołczuny I i II, gdzie w II połowie XX wieku stacjonowała radziecka jednostka wojskowa do początku lat dziewięćdziesiątych tegoż stulecia.

Według moich ustaleń historycznych¹³ początek Porudomina jest datowany na rok 1493. Warto również wspomnieć, że od XVI do początku XVIII wieku tutaj istniała cerkiew greko-katolicka (tzw. unicka) pw. św. Mikołaja. Od 1726 roku swoją działalność rozwinęły w Porudominie siostry benedektyнки, które pół wieku później wzniosły nową kaplicę, istniejącą do 1867 roku, kiedy została zamknięta i zburzona. W 1908 roku zbudowano drewnia-

¹⁰ <http://www.eparafiajozefow.pl/historia-parafii-menuglowne-38.html> (dostęp: 10.10. 2019).

¹¹ <https://www.vrsa.lt/go.php/Marijampolio453> (dostęp: 10.10.2019).

¹² *Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, F. Sulimierskiego, t. VIII, Warszawa 1887, s. 830.

¹³ I. Tarasewicz, *Dzieje osiedla i kościoła w Porudominie*, „Nasza Gazeta” 2000, 27.07–2.08, s. 7, 10.

ny kościół. Obecny murowany z czerwonej cegły w stylu neogotyckim – pw. Przemienienia Chrystusa Pana wzniesiono w 1919 roku, natomiast do dzisiaj istniejącą parafię erygowano trzy lata później. Obok kościoła zachowało się kilka pochówków, szczególnie osób duchownych, natomiast do dzisiaj czynny cmentarz parafialny przeniesiono na północny zachód poza obręb wsi w kierunku Wilna i obecnie leży przy drodze nr 5203. Dokonał tego w latach trzydziestych XX wieku ks. Florian Niewiero, który jednocześnie pozamykał zaniedbane wiejskie cmentarze w Halinie i Mereszlanach.

Pomimo to, że prawie o wiek cmentarz w Porudominie jest młodszy od józefowskiego, jego powierzchnia jest nieco większa i wynosi 2,60 ha¹⁴. Posiada kształt nierównobocznego czworokąta z dwukrotnie dłuższą podstawą od głównej drogi, gdzie mieści się brama murowana z cegły, od której biegnie główna alejka. Cmentarz ogrodzony jest drewnianym płotem. Groby ziemne w nie zawsze widocznych rzędach, kierowane różnorodnie. O najstarszym pochówku świadczy głaz sprzed II wojny światowej, pozostałe z drewnianymi lub metalowymi krzyżami bez tabliczek informacyjnych. Z okresu lat 60–90 – jako pomniki z lastryko, natomiast od początku XXI stulecia przeważają marmurowe tablice na podstawach. Na cmentarzu są grzebani parafianie oraz spokrewnione osoby, które w swoim czasie mieszkały w Wilnie, bądź innych miejscowościach, dlatego spoczęli tutaj lokalni Polacy, Rosjanie, Litwini oraz Ormianin, jak również możliwe osoby innych narodowości.

2. Współczesne pojęcie nazw osobowych: imienia i nazwiska

2.1. Imiona

Jak podaje Stanisław Rospond: „Lingwistycznie [...] biorąc, imię [to] pojedyncze, jedyne, pierwsze nazwanie osobnika; nazwisko – drugie, ponowione imię – nazwanie rodowe czy rodzinne, z czasem dziedziczne”¹⁵.

W badanym materiale **na cmentarzu w Józefowie** wystąpiły typowo chrześcijańskie imiona, które od Synodu Trydenckiego na dobre zakorzeniły się w kulturze polskiej, ulegając w użyciu codziennym adaptacji fonologicznej języka polskiego¹⁶, dlatego w starej części cmentarza zachowały się napisy na pomnikach z przełomu XIX–XX wieku z cechami grafii doby nowopolskiej:

¹⁴ http://lietuval.lt/wiki/Parudaminio_kapin%C4%97s (dostęp: 10.10.2019).

¹⁵ S. Rospond, *Struktura i klasyfikacja nazwiska słowiańskiego*, „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 1965, t. V, s. 19–20.

¹⁶ M. Malec, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków 2001, s. 54–63.

Franciska, Konstancya. Natomiast **na wielonarodowościowym cmentarzu w Porudominie** można zaobserwować imiona nie tylko z kanonu łacińskiego, ale i z greckiego, które jako imiona świętych kościoła prawosławnego zostawiły swój ślad w inskrypcjach nagrobnych. Poniżej przytaczam przykłady zanotowane po polsku, litewsku i rosyjsku. Również podaję przykłady hipokorystyczne imion użyte odnośnie do osób dorosłych.

Imiona męskie: wsch. *Aleksandr /Aleksander*, lit. *Andrejus, Грцзопуй, Franc / Franciszek*, wsch. *Ivan / Iwan / Jan*, wsch. *Jewgienij*, lit. *Juozas, Kazimež / Kazimierz*, lit. *Liudvikas, Marjan /Marian*, słow. *Ruslan, Валеруй*, lit. *Zenonas*.

• Hipokorystyka: *Franek*, wsch. *Misza*

Imiona żeńskie: *Apolonija, Česlava, Danutė, Elizawieta* < cerk. *Jelisawieta, Kazimira, Konstancyja, Leokadija / Leokadja/ Leokadia, Maryja / Marija / Marja / Maria, Melanija, Helли, Piotronela, Stefanija / Stefania, Stanisława / Stanislava*, słow. *Swetlana, Wannda*

• Hipokorystyka: *Kazia, Henia*

2.2. Nazwiska

Nazwisko jest to formacja onomastyczna – nazwa własna osobowa, przechodząca z ojca na dzieci i z męża na żonę, stojąca na drugim miejscu po imieniu, późniejsza od imienia, powstała w celu dokładniejszej identyfikacji osoby¹⁷. Jako nazwa własna „jest rzeczownikiem, który posiada referencję jednostkową, tzn. zdolność wyznaczania, wskazywania indywidualnego, niepowtarzalnego obiektu w celu odróżnienia go od innych, w realnej lub wyobrażonej rzeczywistości pozajęzykowej, współczesnej lub minionej”¹⁸.

Obecnie nazwisko ma trzy cechy: jest dziedziczne, obejmuje całą rodzinę i jest językowo ustabilizowane, z wyjątkiem gdy za zgodą odpowiednich władz administracyjnych można je zmienić.

Współcześnie pojmowane nazwiska, podobnie jak inne nazwy własne, są źródłem wiedzy o historii społecznej i politycznej narodu, o rozwoju kultury i realiach życia oraz o uznawanych wartościach. Mówią one o związkach z innymi krajami, o działaniach, dążeniach, a także emocjach ludzi. Są też świadectwem przynależności etnicznej człowieka do kraju i narodu, wyznacznikiem narodowości¹⁹.

17 J. Bubak, *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1986, s. 24.

18 Z. Kaleta, *Definicja nazwy własnej*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Kraków 2005, s. 34.

19 Z. Kaleta, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa 1998, s. 5.

Ze względu na to, że na obu cmentarzach dominują nazwiska słowiańskie, nie dokonałam podziału zaproponowanego przez litewskich językoznawców: Antanasa Vanagasa, Zigmasa Zinkevičiusa, Vitalii Maciejauskienė²⁰, gdyż niektórzy z nich dzielili nazwiska na litewskie i obce, ale ostatecznie uznano, że „wszystkie nazwiska Litwinów posiadają litewskie końcówki, jednak pochodzenie wielu nazwisk jest nielitewskie, obce”²¹. Dlatego nazwiska litewskie i hybrydalne ujęłam w jednej klasyfikacji sematyczno-strukturalnej²² wspólnie ze słowiańskimi, germańskimi, dzieląc je na prymarne i sekundarne.

3. Nazwiska odetniczne jako tło w ogólnym zarysie północno i południowo-kresowej antroponimii

Nazwy etniczne „są tworzone od apelatywów wskazujących na zrozumiałość (lub niezrozumiałość) mowy, na pokrewieństwo rodzinne, na wspólnotę szerszą niż rodzina; od apelatywów toponimicznych; od nazw własnych krajów, obszarów etnicznych, nazw topograficznych (rzecznych, miejscowych); od nazw osobowych itd. za pomocą wyspecjalizowanych przyrostków”²³. Natomiast nazwiska odetniczne wskazują na regiony wielonarodowościowe. Poniżej przytaczam nazwiska równe etnonimom, które zaobserwowałam:

Na cmentarzu w Józefowie:

Kozak, Litwin, Mazur, Polski (przym. *polski*), *Prus, Szwed, Szwab, Sas, Wyngryzyn* (etn. *Węgier*).

Utworzono je:

Od **nazw narodowości**: *Litwin, Szwed, Wyngryzyn*.

Gwarowa forma *Wyngryzyn* w postaci określenia jednostki narodowościowej *Węgrzyn* od formy pluralnej *Węgrzy*. Jak podaje Aleksander Brückner „[...] dziś *Węgiel*”²⁴ z zachowaną cechą graficzną, zgodną ze współczesną wymową, gdzie *ę* uległo rozszczepieniu w *-en* przed spółgłoską zwartą *-g* jak w *Denga*²⁵, ale widoczną biłgorajską cechą gwarową, gdzie dźwięk *ę* możliwe

20 V. Maciejauskienė, *Dėl lietuvių pavardžių (asmenvardžių) klasifikavimo*, „Baltistica” 1997, nr 32 (1), s. 101–109.

21 Tamże, s. 107: „Visos lietuvių pavardės turi lietuviškas galūnes, tačiau daugybės pavardžių kilmė yra nelietuviška, svetima” (tłumaczenie własne).

22 Klasyfikacji semantycznej dokonuję wg podziału zaproponowanego przez Witolda Taszyckiego, natomiast strukturalnej – Stanisława Rosponda.

23 M. Malec, *Etonimy. Nazwy narodowości. Nazwy mieszkańców*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Kraków 2005, s. 182.

24 A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970, s. 609.

25 K. Rymut, *Nazwiska Polaków*, Wrocław 1991, s. 59.

zastąpiono y nosowym, zanotowanym w postaci kombinatorycznej dwufonemowej grupy -yn, która była stosowana również jako rezultat wtórnej nosowości, np. *krynt // krent* 'kret'²⁶.

Od **nazw plemion**: germańskich: *Sasi*²⁷ – *Sas*, *Szwabowie* – *Szwab*²⁸; bałtyckiego *Prusowie* – *Prus* lub na określenie przybysza z krainy geograficznej położonej między dolną Wisłą a Niemnem²⁹.

Od **nazwy geograficznej** Mazowsza, powstał etnonim *Mazur*, gdyż „[...] potwierdza się znany z historii fakt napływu na Kresy wielu osadników z Mazowsza (od XIV w. *Mazowita*, a od XVI – *Mazur*, notowany nawet na Ukrainie Wschodniej w spisach kozackich)”³⁰.

Od **nazwy mieszkańca Ukrainy** albo południowo-wschodniej części państwa rosyjskiego, służącego w wojsku jako jeździec lekkobrojni, żołnierz jazdy nieregularnej³¹ – *Kozak*.

Ze względu na trudności z ustaleniem motywacji, można wziąć pod uwagę faktyczne pochodzenie nosiciela *Wołoszyn*, charakteryzować poprzez porównanie (*Kozak* : ap. *kozak* 'odważny, dzielny'), wskazywać cechę na zasadzie metonimii: *Mazur*³², *Szwed*³³, *Szwab*³⁴, *Wyngryzyn*³⁵.

26 J. Mazur, *Dźwięki nosowe*, [w:] *Gwary okolic Biłgoraja. Fonologia*, t. I, Wrocław 1976, s. 56–62.

27 Z. Kowalik-Kaleta, L. Dacewicz, B. Raszevska-Żurek, *Słownik najstarszych nazwisk polskich – pochodzenie językowe nazwisk omówionych w Historii nazwisk polskich*, t. I, Warszawa 2007, s. 140.

28 Tamże, s. 160.

29 Tamże, s. 127.

30 E. Wolnicz-Pawłowska, W. Szulowska, *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich XV–XIX wiek*, Warszawa 1998, s. 180.

31 *Słownik języka polskiego*, pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego, t. II, Warszawa 1902, s. 510.

32 Nazwisko *Mazur* może pochodzić od apelatywu *mazur* 'ludowy taniec figurowy'. *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. IV, Warszawa 1962, s. 528.

33 M. Kojder, *O nazwiskach kniaziów lubyckich*, [w:] *Ziemia lubycka. Geografia, historia, język, kultura*, red. M. Koper, Lublin-Lubycza Królewska, s. 208; M. Kojder, *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko-unickiej (1662–1810)*, Lublin 2019, s. 232.

34 Nazwisko *Szwab* może pochodzić od apelatywu *szwab* 'karaluch'. A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, dz. cyt., s. 558–559; *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. VIII, Warszawa 1966, s. 1205.

35 Nazwisko *Węgrzyn* również może pochodzić od apelatywu *węgrzyn* 'wino węgierskie'.

Również nazwisko współcześnie rzeczownikowe *Polski* równe przymiotnikowi *polski*, może pierwotnie pochodzić wprost od nazwy ziemi *pol*, dlatego dzisiaj mamy rozbieżność *polny* i *polski* od Polan-Polaków³⁶. Możliwe dlatego przybył z terenów etnicznie polskich, który zamieszkał w środowisku wielonarodowościowym pierwotnie przezwano *Polski*.

Pomimo tych dziewięciu nazw prymarnych o etnicznych, również zaobserwowałam najbardziej liczną grupę 75 nazwisk odapelatywnych³⁷, które w sposób metaforyczny lub metonimiczny charakteryzowały osoby oraz pochodzą od: **nazw zwierząt**, np.: *Czapla*, *Jeż*, *Kulik*; **roślin**, np.: *Burak*, *Grzyb*, *Tytoń*; **nazw czynności**, np.: *Bździuch* (gw. *bździuch* 'smrodziuch'), *Cios* (*cios* 'cięcie'), *Świst* (*świst* 'gwizd'); **stopienia pokrewieństwa**: *Najda* (gw. *najda* 'dziecko nieślubne'), *Swacha* (gw. *swacha* 'matka jednego z małżonków względem drugiego', 'swatka'); **określenia wyglądu, nazw części ciała lub stanu zamożności**, np.: *Gmyz* (gw. *gmyz* 'chuchrak'), *Herc* (niem. *das Herz* 'serce'), *Hołys* (*hołysz* 'golec, biedak'); **cech charakteru**, np.: *Burda* (*burda* 'awantura'), *Fidler* (por. niem. *Fidel* 'wesoły'), *Kulpa* (łac. *culpa* 'wina'³⁸); **nazwy zjawiska atmosferycznego Grad** czy **ukształtowania terenu**: *Góra*, lub **nazw miesięcy**: *Maj*, *Marzec*, czy **nazw potraw**, np.: *Bryndza* (*bryndza* 'ostrzy ser owczy'), *Kapuśniak*, *Żybura* (gw. *zybura* 'lura') oraz najliczniej 20 **nazw rzeczy służących do użytku codziennego**, np.: *Czapka*, *Czerwieniec* (*czerwieniec* 'dukat'), *Dach*, *Dzida*, *Kimak* (: gw. *kimak* 'polano') i in.

Również na drodze onimizacji w grupie nazwisk prymarnych znalazły się nazwiska utworzone od **nazw zawodów**: *Blicharz* (*blecharz* 'wybielacz płótna, piłśniarz, wałkarz, żelezi *e > i* po miękkiej spółgłosce *l*³⁹'), *Furman*, *Gontarz*, *Knap*, *Kołodziej*, *Kowal*, *Muzacz* (*muzyk*), *Papiernik* (*papiernik* 'producent lub handlarz papierem'⁴⁰), *Szwal* (por. ukr. *шваля* 'szwaczka'⁴¹), *Tracz*. Również ujawniły się dwie formy odstanowe: *Kmieć* oraz możliwe z pewnym ładunkiem ekspresji jako forma użyta na zasadzie przenośni: *Król* czy **od**

36 A. Brückner, dz. cyt., s. 429.

37 Semantykę ukrytych apelatywów podaję za: *Słownik odapelatywnych nazwisk Polaków*, L. Tomczak, Wrocław 2003, uwzględniam słownik zawarty na końcu monografii J. Mazura *Gwary okolic Biłgoraja. Cz. I Fonologia*, Wrocław 1976, s. 144–177.

38 *Słownik łacińsko-polski*, oprac. Ł. Koncewicz, Warszawa 1867, s. 208.

39 W. Kuraszkiewicz, *Dialektologia. Przegląd gwar województwa lubelskiego*, Lublin 1931, s. 281.

40 I. Kulik, *Nazwiska krasnostawian w II połowie XVIII wieku. Na podstawie metryk osób zmarłych z okresu 1748–1786*, Krasnystaw 2019, s. 207.

41 П. Чучка, *Прізвища закарпатських українців, Історико-етимологічний словник*, Львів 2005, s. 619.

imion, wśród których wyraźnie zarysowały się formy z kanonu wschodnio-słowiańskiego: *Borys* (słow. im. dw. *Borzysław*, *Borislaw*⁴²), *Ferens* (por. węg. n. os. *Ferenc* : chrz. pol. *Franciszek* lub od ap. *ferens* ‘hołysz’⁴³), *Herman* (im. chrz. *German*, z obocznością *h* i *g*), *Jamroz* (por. n. os. *Jambrożej* : chrz. pol. *Ambroży*, z protezą *J*), *Kropop* (im. *Prokop* < im. cerk. *Prokopij*, z metatezą *Prok* > *Krop*), *Martyn* (im. cerk. *Martin*, z wymianą spółgłosek ‘*t* : *t*’ (pol. *Marcin*)), *Momot* (cerk. im. *Mamant*, z wymianą samogłosek *a* : *o*), *Nieścior* (im. cerk. *Niestor*, z *s* : ‘*s*’ oraz wymianą spółgłosek *t* : ‘*ć*’), *Sambor* (słow. im. dw. *Sambor*⁴⁴), *Szymbor* (chrz. pol. *Szymon* + słow. człon *-bor*⁴⁵).

Nazwiska prymarne powyższego typu stanowią około 30 % nazwisk ogółu.

Pomimo nazw prymarnych, najbardziej liczną grupę stanowią nazwiska sekundarne, często jako patronimiczne. Poniżej przytaczam w zachowanej kolejności: odetniczne, odapelatywne, odzawodowe, odimienne, odtoponimiczne utworzone za pomocą sufiksów:

-ak⁴⁶/**-’ak**: *Litwiak*, *Podolak* oraz formy: odapelatywne – *Cieplak*, *Czeraniak*, *Kozirak*, *Kulak*, *Kusak* / *Kusiak*, *Nowak*, *Paluszczak*, *Późniak* / *Puźniak*, *Pyszniak*, *Wrębiak*; odzawodowe – *Cieślak*, *Paniak-owie*, *Woźniak*; odimienne – *Antoniak*, *Gierczak*, *Hasiak*, *Michniak*, *Oleszczak*, *Pardak*, *Pawlak*, *Pietryszak*, *Toniak*, *Walczak*; odtoponimiczne⁴⁷ – *Radymiak*, *Radymniak* od n. m. *Radymno* (woj. podkarpackie), *Rawiak* od n. m. *Rawa* (gmina Michów, powiat lubartowski lub od n. m. *Rawa Ruska*⁴⁸ obecnie na Ukrainie), *Wolak* od n. m. *Wola Duża*

42 Odpowiedniki imion równe nazwiskom podają za: B. Tichoniuk, *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do 1839*, Zielona Góra 2000, s. 77.

43 I. Kulik, *Nazwiska krasnostawian w II połowie XVIII wieku*, s. 91.

44 Tamże, s. 312.

45 Do polskiego wariantu imienia chrześcijańskiego dodano częśćkę *-bor*, jak *-sław* w *Jaśław* (*Jacek*), por. M. Malec, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, s. 79.

46 K. Skowronek, *Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne*, Kraków 2001, s. 140–141: „Według Bubaka – nowszy formant w nazwiskach (po XVII w.), pełniący historycznie funkcję deminutywną i patronimiczną [...] Przywoływał więc kognitywne pojęcie ojca i syna, relacji między nimi lub też młodej istoty, chłopca.[...] Stanowi niewątpliwie jeden z podstawowych modeli strukturalnych polskich nazwisk”.

47 Nazwy miejscowości podają na podstawie aktualnego urzędowego wykazu nazw miejscowości RP: http://ksng.gugik.gov.pl/pliki/urzedowy_wykaz_nazw_miejscowosci_2015.pdf

48 „Rawa Ruska, miasto powiatowe, odległe 67 km na północny zachód od Lwowa”. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod

(gmina Biłgoraj, powiat biłgorajski), *Zawiślak* – na określenie przyby-
sza z za Wisły;

-ek⁴⁹: *Mazurek* oraz formy: odapelatywne – *Głuszek, Gromek, Łojek, Korzuszek (Kožuch od ap. kożuch), Kopek, Małuszek, Paździurek, Świ-
stek, Wieczorek*; odzawodowe – *Mielniczek (Mielnik od wsch. мельник
'młynarz')*, *Pastuszek, Zdunek*; odimienne: *Dobek, Jachymek, Paszek*;

Powyżej wymienione nazwiska z sufiksalnym *-k* również notowanych w
niewymienionych formach z zakończeniach *-ik, -uk, -yk, -ka, -ko* stanowią
około 30 % wszystkich nazwisk.

-yn⁵⁰: *Wołoszyn* (: etn. *Wołoch* lub wsch. n. *Волох*⁵¹) oraz od podstawy
odapelatywnej – *Kurzyn-a*;

-ow-ski⁵²: *Lachowski* (etn. *Lach* 'Polak' lub wsch. n. *Лях*⁵³) oraz formy
odapelatywne – *Buczowski, Haczykowski, Kozłowski, Lewandowski,
Masłowski*; odimienne – *Darkowski*; odtoponimiczne – *Orchowscy
(*Orchowski)* od n. m. *Orchów, Orchowo* (woj. łódzkie oraz wielko-
polskie), *Potoccy (*Potocki)* od n. m. *Potok-Senderki* (gmina Krasno-
bród, powiat zamojski), *Suski* od n. m. *Susiec* (gmina Susiec, powiat
tomaszowski), *Tarnowski* od n. m. *Tarnów* (gmina Wierzbica, powiat
chełmski lub miasto Tarnów, woj. małopolskie), *Zwolski* – na określe-
nie przybysza z *Woli*.

Natomiast **na cmentarzu w Porudominie** ujawniły się przeważnie na-
zwiska sekundarne, które jako formy odetniczne mogły być urobione poniż-
szymi sufiksami:

red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, F. Sulimierskiego, t. IX, Warszawa 1888,
s. 560.

49 K. Skowronek, *Współczesne nazwisko polskie*, dz. cyt., s. 141: „[...] formant
wielofunkcyjny; tworzy derywaty od słowiańskich imion złożonych [...]; występuje
w nazwiskach poświadczonych historycznie i współcześnie, może też tworzyć
formy patronimiczne”.

50 Sufiks rzadko notowany w antroponimii polskiej. Uchodzi za dawny for-
mant przynależnościowy, który przywołuje kognitywne pojęcie przynależności,
zależności oraz relacji w rodzinie. K. Skowronek, tamże, 148.

51 С. Б. Веселовский, *Ономастикон. Древнерусские, имена, прозвища и
фамилии*, Москва 1974, s. 71.

52 Zob. K. Skowronek, *Współczesne nazwisko polskie*, dz. cyt., s. 154: „nazwiska
typu *-ski* stanowią derywaty o wielofunkcyjnym charakterze formantu, tj. tworze-
nia nazwisk odmiejskowych, odapelatywnych i patronimicznych przez wyrażenie
funkcji strukturalnej”.

53 С. Б. Веселовский, *Ономастикон*, s. 190.

-ec⁵⁴: Wołyńiec

-ojc: Žemojė = Žemaitis (lit. etn. žemaitis ‘Żmudzin’)

-elis⁵⁵: Liankialis (lit. etn. lenkas ‘Polak’)

Na Wileńszczyźnie zaobserwowałam zaledwie dwa nazwiska, które zawierają typowo litewskie sufiksy: -elis, który w powyżej wyodrębnionym nazwisku *Liankialis* zachował graficę polską, zgodną z litewską fonetyką, gdzie szeroką litewską samogłoskę -e dwukrotnie zastąpiono polskim odpowiednikiem -a oraz w *Māžėlis* (lit. ap. *māžas* ‘mały, niski, niewysoki’⁵⁶). W języku litewskim sufiks -elis jest wykorzystywany do tworzenia deminutywów, np. *kiškėlis* (lit. *kiškis* ‘zając’), który na skutek onimizacji przeszedł do kategorii lit. nazwisk *Kiškėlis*⁵⁷ czy formy patronimicznej *Micėlis*⁵⁸ utworzonej od podstawy lit. *Micas* jako odpowiednika skróconej formy imienia wsch. *Муш* (im. *Дмупуш*). Sufiks ten również współcześnie jest notowany w nazwiskach na terenie RP w formie polskiego graficznego odpowiednika (nie fonetycznego) *Kiszkielis*⁵⁹ czy *Dubieliš*⁶⁰ z odaplatywną podstawą *Dub* (wsch. *дуб* ‘dąb’⁶¹). Odpowiednikiem litewskiego sufiksu -elis jest -ėl⁶² zachowany w nazwiskach

54 K. Skowronek, *Współczesne nazwisko polskie*, s. 134: „[...] w apelatywach antroponimicznych tworzy derywaty ekspresywne, charakteryzujące nosicieli [...] W antroponimii: [...] w strukturach nazwiskowych przyrostek patronimiczny pochodzenia deminutywnego, charakterystyczny dla Polski południowej [...] przywołuje kognitywne pojęcie rodziny – ojca i syna, ich wzajemnej zależności lub pojęcie małego chłopca, młodej istoty”.

55 Zob. F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, [w:] *Słownik prasłowiański*, pod red. tegoż, t. I, Wrocław 1974, s. 108: „Przyrostek -elb kontynuuje ie. -e-lo-, dobrze zaświadczone zarówno w rzeczownikach prymarnych, jak i sekundarnych (deminutiva). W funkcji dem. częstsza jest w słow. odmianka -el’b -ėl’b [...], której odpowiada dokładnie lit. -elis : -ėlis”.

56 J. B. Walkowiak, *Litewskie nazwiska Polaków. Słownik etymologiczno-frekwencyjny*, Poznań 2019, s. 217.

57 J.B. Walkowiak, *O rozbieżnych etymologiach nazwisk polskich i litewskich*, „Acta-Baltico-Slavica” z. 41, Warszawa 2017, s. 256.

58 Z. Zinkevičius, *Kriškiūnybės ištakos Lietuvoje*, Vilnius 2005, s. 21.

59 J. B. Walkowiak *Litewskie nazwiska Polaków. Słownik etymologiczno-frekwencyjny*, dz. cyt., s. 176.

60 Forma jest ujęta w kategorii „złożenia”. W. Makarski, *Nazwiska współcześnie w Polsce używane z ruskim dub- i polskim dąb- // dęb. Studium porównawcze*, [w:] *Problemy językoznawstwa współczesnego i historycznego*, Poznań 2010, s. 109.

61 *Słownik rosyjsko-polski*, pod red. I. H. Dworeckiego, Warszawa 1949, s. 166.

62 H. Turska, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, Wilno 1995, s. 129.

na cmentarzu, takich jak: *Kowszel* (por. lit. n. *Káušas*, *Kaūšas*, lit. ap. *káušas* ‘czaszka; głupi, nic niewiedzący człowiek, głupek; płacziwy, pokryty zmarszczkami starzec’, *kaūšas* ‘ktoś, kto się szybko upija’⁶³ lub lituanizmu zachowanego w języku białoruskim w postaci *kouš* ‘czara’⁶⁴), *Jusel* (por. lit. *Jūsis*, *Jusỹs* < *Jūsius* < lit. im. *Justinas*⁶⁵.)

Kolejno w nazwisku *Żemojć* wykorzystano spolszczony wariant sufiksu strukturalnego *-ojć* jako odpowiednika litewskiego *-aitis*⁶⁶ jak w lit. *karalaitis* ‘królewicz’⁶⁷ (lit. *karalius* ‘król’) i w tym przypadku w polskiej wersji jest odpowiednikiem złożonego formantu *-ewicz*, który w nazewnictwie osobowym wraz z formantem *-owicz* na kresach północno-wschodnich był powszechnie stosowany do tworzenia form patronimicznych⁶⁸ często z podstawą odimienną o proveniencji wschodniosłowiańskiej, jak np.: *Grigáitis*, *Grigoráitis* od *Grigas*, *Grigaras* jako odpowiedników wsch. skrótów *Гпуз*, *Гпузоп* (im. *Гпузопуі*)⁶⁹. Tutaj z kolei możliwe w pierwszym przypadku litewski sufiks *-aitis* jest odpowiednikiem spolszczonego wariantu *-ojć* jak w *Grygojć*⁷⁰ notowanym również na Suwalszczyźnie w RP, natomiast w drugim – jako złożony formant *-owicz* w *Grygorowicz*⁷¹ również rozpowszechnionym na terenie całej Polski. Na cmentarzu w Porudominie formy zakończone na *-wicz* stanowią przeszło 50 % wszystkich nazwisk przeważnie z podstawą odimienną polską i wschodniosłowiańską, jak np. *Ambrożewicz*, *Aleksandrowicz*, *Bartoszewicz*, *Filipowicz*, *Łukaszewicz*, *Tarasewicz*, *Tomaszewicz*, czy odapelatywną o podstawach: litewskiej – *Daukszewicz* (lit. n. *Daukšà* od lit.

63 J. B. Walkowiak, tamże, s. 185.

64 Zob. opis hasła **Kolszut*. I. Kulik, *Nazwiska krasnostawian w II połowie XVIII wieku. Na podstawie metryk osób zmarłych z okresu 1748–1786*, Krasnystaw 2019, s. 133.

65 J. B. Walkowiak, tamże, s.156

66 Por. H. Górny, *Zagadki nazwnicze w praktyce leksykograficznej i eksperckiej lingwisty onomasty*, „*Polonica*” nr 34, 2014, s. 177 „Formant *-ojć* w nazwisku stanowi polską substytucję litewskiego sufiksu *-aitis* (por. Jurk-áitis) (Vanagas 1985: 868, 870)”.

67 V. Vaitkevičiūtė, *Didysis lenkų-lietuvių kalbų žodynas*, A-Poł, t. I, Marijampolė 2003, s. 330.

68 L. Dacewicz, *Antroponimia Białegostoku w XVII-XVIII wieku*, Białystok 2001, s. 47-48.

69 Z. Zinkevičius, *Krikščionybės ištakos Lietuvoje*, dz. cyt., s. 22.

70 J. B. Walkowiak *Litewskie nazwiska Polaków*, dz. cyt., s. 134.

71 *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, pod. red. K. Rymuta, t. III, Kraków 1993, s. 547.

ap. *daũg* ‘dużo, wiele’⁷²), polskiej – *Nosowicz*, lub wschodniosłowiańskiej – *Woronowicz* (ros. n. *Ворон*⁷³ od wsch. ap. *ворон* ‘kruk’⁷⁴).

Natomiast w formie *Wołyniec* zachował się typowo słowiański sufiks *-ec*⁷⁵, który wskazuje na przybyśza z kresów południowo-wschodnich, z historyczno-geograficznej krainy – *Wołyńia*⁷⁶ na terenie obecnej Ukrainy.

Podsumowanie

Jest możliwe, że nazwisko *Liankialis* odnotowane na cmentarzu w Porudominie ma odległe korzenie historyczne, sięgające jako nazwa osobowa do XIII wieku, kiedy żywił polski mógł odnaleźć się na tych ziemiach w osobach jeńców po wyprawach wojennych Litwinów na Polskę, by uzupełnić straty ludnościowe po najazdach krzyżackich. Możliwe, jak przypuszcza Jerzy Ochmański, a podaje Zofia Kurzowa, taką grupę etniczną okoloną Litwinami określano: *Lenkaičiai, Lenkeliai, Mozurai*⁷⁷.

Również pod uwagę należy wziąć pojedyncze osadnictwo, jak podaje Leonarda Dacewicz, że „od unii krewskiej do rozbiorów Rzeczypospolitej, jak twierdzi J. Ochmański, „...nie daje się stwierdzić, by istniał jakiś prąd osadniczy z ziem polskich na Litwę i Ruś Litewską. Przybywają w te strony osadnicy – Lachy, Mazury, osiadają po miastach i wsiach, ale pojedynczo, z czasem znajdzie się ich w jednej miejscowości po kilku, ale nigdy masowo”⁷⁸.

Natomiast nazwiska odetniczne pochodzące z cmentarza w Józefowie: *Litwin, Litwiał* ze zmiekkczonym sufiksem jak w *warszawiał* wobec pół-

72 J. B. Walkowiak *Litewskie nazwiska Polaków*, s. 87.

73 С. Б. Веселовский, *Ономастикон*, s. 72.

74 *Słownik rosyjsko-polski*, pod red. I. H. Dworeckiego, Warszawa 1949, s. 85; I. Mytnik, *Słownik historyczno-etymologiczny antropimów ziemi chełmskiej (XVI-XVII wiek)*, Warszawa 2017, s. 303.

75 Sufiks *-ec* jest kontynuantem prasłowiańskiego *-ьць*. *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, [w:] *Słownik prasłowiański*, pod red. F. Sławskiego, t. I (A-B), Wrocław 1974, s. 99-100.

76 Z. Kurzowa, *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*, Warszawa-Kraków 1983, s. 33.

77 Z. Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI-XX w.*, Kraków 1993, s. 24.

78 L. Dacewicz, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich*, Białystok 2014, s. 25.

nocnokresowego twardego w *Litwak* 'Litwin'⁷⁹ mogą wskazywać na XVII, XVIII-wieczne osadnictwo również pojedynczych mieszkańców z Wielkiego Księstwa Litewskiego na terenach spustoszonych wojnami: ze Szwedami, Kozakami i Siedmiogrodem oraz klęskami żywiołowymi, epidemiami.

Uważa się, że:

[...] w XVIII w. Wielkie Księstwo Litewskie weszło na drogę całkowitego zespolenia z Polską. Rozwijające się od XVI w. poczucie wspólnoty państwowej dojrzało i przekształciło się w poczucie wspólnoty narodowej; szlachta całej Rzeczypospolitej czuła się Polakami, a Polska stała się pojęciem nadrzędnym, obejmującym Koronę i Wielkie Księstwo, które nazywało się ogólnie Litwą, a jego mieszkańcy Litwinami⁸⁰.

Litwinami również określano Białorusinów, którzy zamieszkiwali na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego. Jak podaje Zigmantas Zinkevičius⁸¹: „Terminas *litvinai* skyrė gudus nuo rusų (didžiarusų) ir ukrainiečių”.

Możliwe dlatego na terytorium RP na początku lat 90. XX stulecia odnotowano 5747 osób, które nosiły nazwisko *Litwin*⁸².

Jak wskazuje powyższy przegląd zarysu, ze względu na to, że cmentarz parafialny na Wileńszczyźnie posiada charakter chrześcijański, dlatego zachowały się na nim inskrypcje w języku polskim, rosyjskim i litewskim, co jest widoczne na przykładzie wymienionych imion. W przypadku imion zanotowanych po polsku są widoczne odstępstwa od polszczyzny ogólnej pod względem graficznym oraz fonetycznym, na co mogły mieć wpływ współistniejące języki: litewski, rosyjski i w mniejszym stopniu białoruski. Natomiast na Lubelszczyźnie jedynie w najstarszej części cmentarza z II połowy XIX wieku są widoczne cechy graficzno-fonetyczne z okresu doby nowopolskiej.

Ze względu na okrojony zarys, nazwiska ujęto tu pod kątem produktywnych sufiksów, które wskazują na to, iż na Wileńszczyźnie dominują patronimiczne formy zakończone na *-icz*, *-owicz*, *-ewicz*, którym na Lubelszczyźnie odpowiadają nowsze formanty strukturalne, jakimi są *-ak*, *-ek*, *-ik*, *-uk*, *-ka*, *-ko*. Również wykorzystywane potoczne słownictwo na co dzień w znacznej mierze posłużyło do utworzenia form odapelatywnych i odzawodowych,

79 Z. Kurzowa, *Język polski Wileńszczyzny...*, dz. cyt., s. 588.

80 Tamże, s. 29.

81 Z. Zinkevičius, *Lietuvių etnogenezė ir Gudija*, *Acta-Baltico-Slavica* (2006), t. XXX, s. 26.

82 *Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, pod. red. K. Rymuta, t. V, dz. cyt., s. 619.

które w znikomym procencie ujawniło się na Wileńszczyźnie, a wśród nich wspólna cecha niemazurząca w nazwisku *Czapla*, odmienna forma *Borys* oraz patronimiczna – *Dudzicz*.

Skróty

ap. – apelatyw,	n. m. – nazwa miejscowości,
dw. – dwuczłonowy,	niem. – niemiecki,
etn. – etnonim,	poł. – połowa,
gw. – gwarowy	por. – porównaj,
lit. – litewski,	słow. – słowiański,
łac. – łaciński,	ukr. – ukraiński,
im. – imię,	woj. – województwo,
n. – nazwa, nazwisko,	wsch. – wschodniosłowiański.

Bibliografia

- Brückner Aleksander, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970.
- Bubak Józef, *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków 1986.
- Buraczyński Jan, *Roztocze. Dzieje osadnictwa*, Lublin 2008.
- Ćwik Władysław, *Dzieje Józefowa*, Rzeszów 1992.
- Dacewicz Leonarda, *Antroponimia Białegostoku w XVII-XVIII wieku*, Białystok 2001.
- Dacewicz Leonarda, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich*, Białystok 2014.
- Dudek-Szumigaj Agnieszka, *Życie i śmierć w świetle inskrypcji nagrobnych nekropolii prawosławnych wschodniej Lubelszczyzny*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2016, t. XVI, pod red. L. Dacewicz, s. 385-395.
- Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, pod red. S. Urbańczyka, Wrocław 1994.
- Górny Halszka, *Zagadki nazewnicze w praktyce leksykograficznej i eksperckiej lingwisty onomasty*, „Polonica” nr 34, 2014, s. 173-182.
- Kaleta Zofia, *Definicja nazwy własnej*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Kraków 2005.
- Kaleta Zofia, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa 1998.
- Karaś Halina, *Uwagi o polskich inskrypcjach nagrobnych na Litwie*, [w:] *Ne-*

kropolie jako znak kultury pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego, pod red. F. Czyżewskiego, A. Dudek-Szumigaj i L. Frolak, Lublin 2011, s. 93–105.

Kawałko Danuta, *Cmentarze województwa zamojskiego*, Zamość 1994.

Klasyfikacja nazw miejscowych i osobowych, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Kraków 2005, s. 48–57.

Kojder Marcin, *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko-unickiej (1662–1810)*, Lublin 2019.

Kojder Marcin, *O nazwiskach kniaziów lubyckich*, [w:] *Ziemia lubycka. Geografia, historia, język, kultura*, red. M. Koper, Lublin-Lubycza Królewska, s. 195–212.

Kowalik-Kaleta Zofia, Dacewicz Leonarda, Raszevska-Żurek Beata, *Słownik najstarszych nazwisk polskich – pochodzenie językowe nazwisk omówionych w Historii nazwisk polskich*, t. I, Warszawa 2007.

Kurzowa Zofia, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Kraków 1993.

Kurzowa Zofia, *Polszczyzna Lwowa i kresów południowo-wschodnich do 1939 roku*, Warszawa-Kraków 1983.

Maciejauskienė Vitalija, *Dėl lietuvių pavardžių (asmenvardžių) klasifikavimo*, „Baltistica” 1997, nr 32 (1), s. 101–109.

Malec Maria, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków 2001.

Malec Maria, *Etnonimy. Nazwy narodowości. Nazwy mieszkańców*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, pod red. E. Rzetelskiej-Feleszko, Kraków 2005, s. 181–188.

Makarski Władysław, *Nazwiska współcześnie w Polsce używane z ruskim dub- i polskim dąb- // dęb. Studium porównawcze*, [w:] *Problemy językoznawstwa współczesnego i historycznego*, pod red. J. Sławek, Poznań 2010, s. 9–129.

Makarski Władysław, *Nazwy miejscowości dawnej ziemi przemyskiej*, Lublin 1999.

Mazur Jan, *Dźwięki nosowe*, [w:] *Tenże, Gwary okolic Biłgoraja. Fonologia*, t. I, Wrocław 1976.

Mytnik Irena, *Słownik historyczno-etymologiczny antroponimów ziemi chełmskiej (XVI–XVII wiek)*, Warszawa 2017.

Niedźwiedz Józef, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003

Rymut Kazimierz, *Nazwy miast Polski*, Wrocław 1987.

Rymut Kazimierz, *Słownika nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, t. V, Kraków 1993.

Rospond Stanisław, *Struktura i klasyfikacja nazwiska słowiańskiego*, [w:] „Rozprawy Komisji Językowej Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego” 1965, t. V, s. 9 – 63.

Skowronek Katarzyna, *Współczesne nazwisko polskie. Studium statystyczno-kognitywne*, Kraków 2001.

Tarasewicz Irena, *Dzieje osiedla i kościoła w Porudominie*, „Nasza Gazeta” 2000, 27.07–2.08, s. 7, 10.

Tichoniuk Bazyli, *Imiona i ich formy na pograniczu polsko-białoruskim od XVI wieku do 1839*, Zielona Góra 2000.

Turska Halina, *O powstaniu polskich obszarów językowych na Wileńszczyźnie*, Wilno 1995.

Walkowiak Justyna Barbara, *Litewskie nazwiska Polaków. Słownik etymologiczno-frekwencyjny*, Poznań 2019.

Walkowiak Justyna Barbara, *O rozbieżnych etymologiach nazwisk polskich i litewskich*, „Acta-Baltico-Slavica” nr 41, Warszawa 2017, s. 252–265.

Wolnicz-Pawłowska Ewa, Szulowska Wanda, *Antroponimia polska na kresach południowo-wschodnich XV–XIX wiek*, Warszawa 1998.

Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego, [w:] *Słownik prasłowiański*, pod red. F. Sławskiego, t. I (A-B), Wrocław 1974, s. 43–141.

Słowniki

Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego, F. Sulimierskiego, t. VIII, Warszawa 1887.

Słownik języka polskiego, pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego, t. II, Warszawa 1902.

Słownik języka polskiego, pod red. W. Doroszewskiego, t. IV, Warszawa 1962.

Słownik rosyjsko-polski, pod red. I. H. Dworeckiego, Warszawa 1949.

Słownik łacińsko-polski, oprac. Ł. Koncewicz, Warszawa 1867.

Веселовский Степан Борисович, *Ономастикон. Древнерусские, имена, прозвища и фамилии*, Москва 1974.

Чучка Павло, *Прізвища закарпатських українців, Історико-етимологічний словник*, Львів 2005.

Vaitkevičiūtė Valerija, *Didysis lenkų-lietuvių kalbų žodynas*, t. I A–Poł, t. II Poł–Ż, Marijampolė 2003.

Źródła internetowe

<http://www.eparafiajozefow.pl/historia-parafii-menuglowne-38.html>

http://lietuvai.lt/wiki/Parudaminio_kapin%C4%97s

<https://www.vrsa.lt/go.php/Marijampolio453>